

AgEcon SEARCH
RESEARCH IN AGRICULTURAL & APPLIED ECONOMICS

The World's Largest Open Access Agricultural & Applied Economics Digital Library

This document is discoverable and free to researchers across the globe due to the work of AgEcon Search.

Help ensure our sustainability.

Give to AgEcon Search

AgEcon Search

<http://ageconsearch.umn.edu>

aesearch@umn.edu

*Papers downloaded from **AgEcon Search** may be used for non-commercial purposes and personal study only. No other use, including posting to another Internet site, is permitted without permission from the copyright owner (not AgEcon Search), or as allowed under the provisions of Fair Use, U.S. Copyright Act, Title 17 U.S.C.*

No endorsement of AgEcon Search or its fundraising activities by the author(s) of the following work or their employer(s) is intended or implied.

WPŁYW MODERNIZACJI WSPIERANYCH FUNDUSZAMI UE NA ZMIANY SYTUACJI MAJĄTKOWEJ W GOSPODARSTWACH ROLNYCH W POLSCE*

Wawrzyniec Czubak, Arkadiusz Sadowski

Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu

Abstrakt. W artykule przedstawiono zmiany potencjału produkcyjnego polskich gospodarstw rolnych w okresie poakcesyjnym (lata 2004-2011), wydzielonych na podstawie dwóch kryteriów: aktywności inwestycyjnej oraz klasy wielkości ekonomicznej. Dane do analiz pochodziły z podmiotów, które nieprzerwanie w latach 2004-2011 prowadziły rachunkowość rolniczą w systemie FADN. Na podstawie przeprowadzonych analiz stwierdzono, że już w okresie bazowym gospodarstwa dokonujące najbardziej kompleksowych inwestycji (kompleksowość określono na podstawie relacji sumy wydatków inwestycyjnych do średniorocznej wielkości aktywów), zarówno wspieranych funduszami UE, jak i wykonywanych w oparciu o inne środki finansowe, charakteryzowały się większym potencjałem produkcyjnym, zarówno w rozumieniu areалу, jak i wielkości aktywów. Wykonane w badanym okresie działania inwestycyjne przyczyniły się do wzrostu dysproporcji w stosunku do innych podmiotów, w tym szczególnie do gospodarstw nieinwestujących, które były w stanie utrzymać swoją bazową powierzchnię, lecz wartość ich majątku na skutek amortyzacji uległa znacznemu zmniejszeniu.

Słowa kluczowe: inwestycje w rolnictwie, modernizacja gospodarstw rolnych, Wspólna Polityka Rolna

*W artykule zawarto wyniki badań finansowanych ze środków Narodowego Centrum Nauki, przyznanych na podstawie decyzji numer DEC-2011/01/B/HS4/00654 w ramach projektu badawczego pt.: „Makro, mezo i mikroekonomiczna efektywność wspierania inwestycji w gospodarstwach rolnych z wykorzystaniem funduszy Unii Europejskiej”.

WSTĘP

Warunkiem funkcjonowania każdego podmiotu gospodarczego jest nie tylko prowadzenie bieżącej działalności produkcyjnej, lecz także realizowanie długookresowych przedsięwzięć związanych z rozwojem opartym w znacznej mierze na inwestowaniu. Współcześnie, dla decyzji o podjęciu inwestycji, zasadnicze znaczenie mają dwie podstawowe determinanty. Pierwsza ma charakter rynkowy i jest związana z koniecznością utrzymania swojej pozycji konkurencyjnej. Gospodarstwa rolne, aby podołać konkurencji rynkowej muszą podejmować działania inwestycyjne, szczególnie o charakterze modernizacyjnym. Nakłady na inwestycje są więc ponoszone po to, żeby zagwarantować trwanie i rozwój podmiotu oraz poprawić jego wyniki produkcyjno-ekonomiczne. Dochodzi w ten sposób do przekształcenia zasobów finansowych w majątek trwały, służący realizacji produkcji i usług [Róžański 1998]. W gospodarstwie rolnym inwestycje najczęściej odnosi się do rzeczowych składników majątku trwałego. Oczywistym skutkiem modernizacji gospodarstwa jest wzrost wartości i struktury majątku. Dzięki temu zwiększa się potencjał produkcyjny wytwarzania. Tak rozumiane inwestycje modernizacyjne są motywowane wewnętrznymi, mikroekonomicznymi potrzebami podmiotów gospodarczych i są nakierowane na osiągnięcie kilku zasadniczych efektów, jak: wzrost produkcji w wymiarze ilościowym lub jakościowym, obniżenie kosztów wytwarzania, zmiana struktury produkcji, lepsze wykorzystanie czynników produkcji, które mają prowadzić do poprawy sytuacji ekonomicznej [Babuchowska i Marks-Bielska 2012]. Każdorazowo ostatecznym celem jest poprawa wyników ekonomicznych gospodarstwa, w tym przede wszystkim wzrost dochodu rolniczego.

Druga ważna determinanta podejmowania działań inwestycyjnych ma charakter egzogeny i jest związana z dostosowaniem do obowiązujących przepisów prawa, np. ze spełnieniem standardów wytwarzania, często związanych z dbałością o środowisko naturalne, dobrostanem zwierząt oraz zachowaniem jakości ziemi jako podstawowego czynnika produkcji. Działania te są nakierowane na cel ogólnospołeczny, a z punktu widzenia inwestora służą wypełnieniu obowiązujących norm prawnych, gdzie samo przedsięwzięcie, chociaż nie przyczynia się do poprawy wyników ekonomicznych, umożliwia jednak kontynuowanie dotychczasowej działalności (głównie produkcji zwierzęcej), zgodnie z obowiązującymi przepisami.

W rolnictwie polskim wzrost inwestycji nastąpił po przystąpieniu do Unii Europejskiej, co wynikało z kilku zasadniczych przyczyn. Działalność inwestycyjną determinowały rynkowe konieczności, gdyż po akcesji nasiliła się walka konkurencyjna z podmiotami z pozostałych krajów członkowskich. Wejście Polski do UE znacząco poszerzyło potencjalny rynek zbytu na polskie produkty rolne i spożywcze. Wykorzystanie tej szansy wymagało jednak znacznej poprawy potencjału produkcyjnego, co było możliwe dzięki wsparciu z funduszy UE. Na istotne znaczenie instrumentów wspólnej polityki rolnej w rozwoju krajowego rolnictwa i konieczności podjęcia wysiłków związanych z modernizacją, aby sprostać konkurencji na Jednolitym Rynku Europejskim oraz lepiej odpowiadać na potrzeby konsumentów, wskazują także Kisiel i in. [2012] oraz Babuchowska i Marks-Bielska [2011].

CEL I METODYKA BADAŃ

Mikroekonomicznym skutkiem prowadzenia inwestycji, spójnym dla każdego z przytoczonych we wstępie impulsów, przemawiających za podejmowaniem inwestycji, jest zwiększenie wartości majątku. Ma to niebagatelny wpływ na potencjalnie możliwości rozwojowe gospodarstwa, ponieważ wartość środków trwałych i ich struktura określają potencjał produkcyjny podmiotu. Przedmiotem analizy w niniejszym artykule jest ocena zmian w sytuacji majątkowej polskich towarowych gospodarstwach rolnych w okresie poakcesyjnym. Ponieważ członkostwo Polski w Unii Europejskiej oznacza możliwość korzystania z działań wspierających modernizację gospodarstw, dlatego prowadzona analiza dotyczy przede wszystkim wpływu działań w ramach Wspólnej Polityki Rolnej, które skierowano na wsparcie modernizacji. Aby ocenić skuteczność promodernizacyjnych instrumentów WPR UE, konieczne było dokonanie analizy mikroekonomicznej, celem zbadania skali i kierunku przemian potencjału produkcyjnego gospodarstw rolnych. W badaniach wykorzystano wyniki rachunkowości rolniczej FADN (*Farm Accountancy Data Network*) [www.fadn.pl, Goraj i in. 2004]. Ze względu na potrzebę zbadania dynamiki poszczególnych zjawisk, w analizach wykorzystano dane z gospodarstw rolnych prowadzących nieprzerwanie zapisy w latach 2004-2011. Łącznie było to 5350 obiektów (tab. 1), co stanowi około 45% każdorocznego stanu gospodarstw uczestniczących w systemie (około 12 tys.).

Ze względu na przedmiot badań gospodarstwa zostały podzielone według cech opisujących ich aktywność inwestycyjną oraz korzystanie z inwestycyjnych funduszy UE. W pierwszej kolejności, na podstawie sumy wypłat z działalności inwestycyjnej w latach 2004-2011, badane podmioty zostały podzielone na dokonujące inwestycji i nieinwestujące. Do tej drugiej grupy zostały włączone te gospodarstwa, gdzie suma wypłat z działalności inwestycyjnej w badanym okresie nie przekraczała 3500 zł. W dalszej kolejności, w przypadku podmiotów inwestujących, określono kompleksowość wykonanych przedsięwzięć, odnosząc sumę wydatków inwestycyjnych do średniorocznej wielkości aktywów. Na tej podstawie podzielono badane obiekty na te, gdzie łączna wielkość nakładów inwestycyjnych w latach 2004-2011 przekraczała lub nie przekraczała 50% wartości aktywów. Kolejnym etapem wydzielenia analizowanych grup było określenie korzystania z unijnych funduszy przeznaczonych na współfinansowanie rolniczych przedsięwzięć inwestycyjnych. W tym zakresie uwzględniono działanie „Dostosowanie do standardów UE”¹ w ramach Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2004-2006 oraz potraktowane łącznie działania „Inwestycje w gospodarstwach rolnych” (Sektorowy Program Operacyjny „Rolnictwo” na lata 2004-2006) i „Modernizacja gospodarstw rolnych” (Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013). Takie podejście do korzystania ze wsparcia UE zostało podyktowane potrzebą wyodrębnienia podmiotów, które wykonywały wyłącznie inwestycje dostosowujące do obowiązujących przepisów Unii Europejskiej w zakresie ochrony środowiska i dobrostanu zwierząt (tu zaliczono podmioty, które korzystały tylko ze środków w ramach działania „Dostosowanie...”) oraz tych, gdzie ze środków pomocowych współfinansowano także przedsięwzięcia modernizacyjne, do których zaliczono beneficjentów działań

¹ Ze względu na ograniczony zakres inwestycji dostosowawczych, obejmujący przede wszystkim urządzenia do gromadzenia odchodów zwierzęcych, wielkość żadnej z nich nie przekroczyła 50% wartości aktywów.

Tabela 1. Liczebność populacji badanych grup gospodarstw rolnych
Table 1. Number of analysed farms

Klasa wielkości ekonomicznej Economic size	Typy według inwestowania, korzystania z funduszy UE i kompleksowości inwestycji Types according to investment, use of EU funds and complexity of investment						Razem Total
	Korzystanie z działań: Modernizacja i dostosowanie do standardów UE Using measure: Modernisation of agricultural holdings		Korzystanie wyłącznie z działań: Dostosowanie do standardów UE Using measures: Meeting the UE standards Dost	Inwestycje wykonane bez korzystania z funduszy UE Investments without the use of EU funds		Brak inwestycji lub inwestycje o wartości poniżej 3500 zł No investment or investment lower than 3500 PLN BI	
	> 50% M_pow50	< 50% M_do50		> 50% BezUE_pow50	< 50% BezUE_do50		
AB	51	334	44	52	471	327	1 279
CD	253	1 447	334	115	1 050	329	3 528
EF	59	296	32	24	116	16	543
Ogółem Total	363	2 077	410	191	1 637	672	5 350

Oznaczenia: M_pow50 – gospodarstwa wykonujące kompleksowe (wielkość nakładów inwestycyjnych powyżej 50% wartości aktywów) inwestycje modernizacyjne lub modernizacyjne i dostosowawcze, współfinansowane ze środków UE, M_do50 – gospodarstwa wykonujące niekompleksowe (wielkość nakładów inwestycyjnych poniżej 50% wartości aktywów) inwestycje modernizacyjne lub modernizacyjne i dostosowawcze, współfinansowane ze środków UE, Dost – gospodarstwa wykonujące wyłącznie inwestycje dostosowawcze, współfinansowane ze środków UE w ramach działania „Dostosowanie do standardów...”, BezUE_pow50 – gospodarstwa wykonujące kompleksowe (wielkość nakładów inwestycyjnych powyżej 50% wartości aktywów) inwestycje modernizacyjne, niefinansowane ze środków UE, BezUE_do50 – gospodarstwa wykonujące niekompleksowe (wielkość nakładów inwestycyjnych poniżej 50% wartości aktywów) inwestycje modernizacyjne, niefinansowane ze środków UE, BI – gospodarstwa bez inwestycji – nie wykonujące inwestycji lub inwestujące w łącznej kwocie poniżej 3 500 zł w latach 2004-2011, AB – gospodarstwa bardzo małe i małe (< 8 ESU), CD – gospodarstwa średnie (8-40 ESU), EF – gospodarstwa duże i bardzo duże (≥ 40 ESU).

Źródło – obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Abbreviations: M_pow50 – Farms implementing complex (investment expenditure over 50% of the value of the assets) investments like: modernization and meeting EU standards, co-financed from EU funds, M_do50 – Farms implementing non-complex (investment expenditure less than 50% of the value of the assets) investments like: modernization and meeting EU standards, co-financed from EU funds, Dost – Farms implementing the measure: Meeting EU standards, co-financed from EU funds, BezUE_pow50 – Farms implementing complex (investment expenditure over 50% of the value of the assets) modernization investments, without use of the EU funds, BezUE_do50 – Farms implementing non-complex (investment expenditure less than 50% of the value of the assets) modernization investments, without use of the EU funds, BI – Farms without investment – not performing investment or investing in a total amount of less than 3500 PLN in the years 2004-2011, AB – very small and small farms (< 8 ESU), CD – average farms (8-40 ESU), EF – big and very big farms (≥ 40 ESU).

Source: own calculations based on FADN data.

„Inwestycje...” oraz „Modernizacja...”. Wszystkie działania wybrane do analizy należą do kategorii instrumentów wsparcia finansowego o charakterze wyłącznie inwestycyj-

nym [Babuchowska i Marks-Bielska 2012]. Wyodrębnienie podmiotów dokonujących wyłącznie dostosowania do standardów oraz przeprowadzających modernizację było niezbędne ze względu na różny charakter obu rodzajów inwestycji, o czym wspomniano we wstępie. Na tym samym etapie badań wyodrębniono także gospodarstwa, które inwestując nie korzystały ze wsparcia w ramach wymienionych działań polityki rolnej. Inne instrumenty II filara WPR, jak np. Program rolnośrodowiskowy, nie były brane pod uwagę, gdyż nie finansowały bezpośrednio działań inwestycyjnych.

Przyjęty podział miał na celu umożliwienie przeprowadzenia analizy porównawczej wśród podmiotów różniących się zarówno aktywnością w dziedzinie kierunku i skali inwestowania, jak i współfinansowania ich z pomocowych środków Unii Europejskiej. Można bowiem założyć, że zarówno charakter przedsięwzięć (inwestycje modernizacyjne czy dostosowawcze), ich kompleksowość (rozumiana jako relacja nakładów inwestycyjnych do aktywów), jak i korzystanie z zewnętrznych środków pomocowych, odgrywają istotną rolę w przyszłym kształtowaniu się wielu parametrów o charakterze ekonomicznym i produkcyjnym, wpływając jednocześnie na efektywność gospodarowania oraz konkurencyjność. Niezależnie od wskazanego powyżej podziału według inwestowania i korzystania z funduszy UE, uwzględniono także podział na klasy wielkości ekonomicznej, wyodrębnione zgodnie z metodyką FAND na podstawie Standardowej Nadwyżki Bezpośredniej.

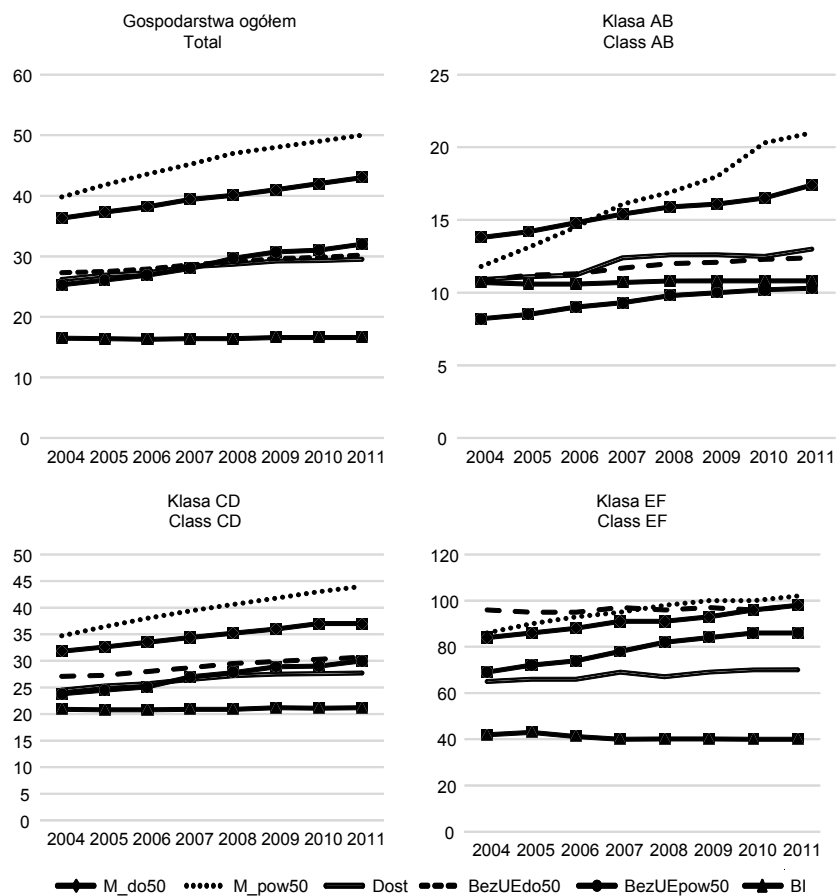
WYNIKI BADAŃ

Analizę zmian potencjału produkcyjnego (rozumianego jako zasoby ziemi i kapitału) w gospodarstwach wyróżnionych na podstawie wielkości ekonomicznej, kompleksowości przeprowadzonych przedsięwzięć oraz korzystania z zewnętrznej pomocy, należy rozpocząć od ziemi. Osobliwości rolnictwa jako działalności gospodarczej przejawia się, między innymi, znacznie większym – niż w innych sektorach (poza leśnictwem) – znaczeniem ziemi. W rolnictwie ziemia jest czynnikiem wytwórczym, nieodzownym składnikiem procesu gospodarczego, który bierze czynny (aktywny) udział w procesie produkcji. Pomimo tego, że dokonujący się postęp techniczny i organizacyjny ograniczył znaczenie areалу jako miernika wielkości gospodarstw², to jednak tradycyjnie rozumianej wielkości powierzchni nie można pominąć w analizie potencjału produkcyjnego gospodarstw rolnych.

W grupie analizowanych gospodarstw, zarówno ogółem, jak i wydzielonych klasach i typach, było zauważalne znaczne zróżnicowanie użytkowanego areálu (rys. 1). Dotyczy to ostatniego roku analizy – czyli 2011 roku, oraz zmian w porównaniu z rokiem bazowym, czyli 2004 rokiem (tab. 2).

Poza gospodarstwami bardzo małymi, najmniejszą powierzchnią charakteryzowały się gospodarstwa nieinwestujące (typ BI). One też w najmniejszym stopniu zwiększyły swoją powierzchnię do 2011 roku (tab. 2) – w zasadzie ta powierzchnia nie zmieniła się przez osiem analizowanych lat. Z powodu braku rzeczywistych decyzji rozwojowych, bez względu na areał w pierwszym roku analizy, gospodarstwa te nie zwiększyły swojej

² Jednym ze skutków takiego stanu rzeczy jest przyjęcie innych miar, opierających się na zmiennych ekonomicznych, takich jak standardowa nadwyżka bezpośrednia lub standardowa produkcja, wykorzystywana w kalkulacji klas wielkości ekonomicznej.

Rys. 1. Powierzchnia użytków rolnych w badanych gospodarstwach w latach 2004-2011 (ha/gosp.). Oznaczenia: jak w tabeli 1

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Fig. 1. Area of agricultural land in the analysed farms in 2004-2011 (ha/farm). Abbreviations: as in Table 1

Source: own calculations based on FADN data.

powierzchni w żadnej z grup wielkości ekonomicznej (określonych na podstawie wielkości ESU). Należy przy tym dodać (o czym będzie mowa poniżej – rys. 2, tab. 3), że bierność inwestycyjna skutkowałą nie tylko stagnacją w zakresie wielkości fizycznej gospodarstwa, lecz przede wszystkim przyczyniła się do znacznego zmniejszenia wartości majątku, rozumianego jako wartość aktywów.

W gospodarstwach bezinwestycyjnych w poszczególnych klasach wielkości ekonomicznej przeciętna wielkość (mierzona arealem UR) była zróżnicowana. To zróżnicowanie jest oczywiste (w przypadku typowych gospodarstw rolnych wielkość ekonomiczna jest silnie skorelowana z powierzchnią UR), jednak różnice między poszczególnymi grupami nie były tak duże jak w innych wyodrębnionych typach. Dla porównania

Tabela 2. Powierzchnia użytków rolnych w badanych gospodarstwach rolnych
Table 2. Area of agriculturally utilized land in the investigated farms

Klasa wielkości ekonomicznej Economic size	Typy według inwestowania, korzystania z funduszy UE i kompleksowości inwestycji Types according to investment, use of EU funds and complexity of investment						Razem Total
	korzystanie z działań: Modernizacja i dostosowanie do standardów UE application of measure: Modernisation of agricultural holdings		korzystanie wyłącznie z działań: Dostosowanie do standardów UE using measures: Meeting the UE standards Dost	inwestycje wykonane bez korzystania z funduszy UE investments without use of EU funds		brak inwestycji lub inwestycje o wartości poniżej 3500 zł no investment or investment lower than 3500 PLN BI	
	> 50% M_pow50	< 50% M_do50		> 50% BezUE_ pow50	< 50% BezUE_ do50		
2011 (ha/gosp. – ha/farm)							
AB	21,0	17,4	13,0	10,3	12,4	10,8	13,6
CD	44,0	37,0	27,7	30,0	30,7	21,2	33,0
EF	102,0	98,0	70,0	86,0	98,0	40,0	94,0
Ogółem Total	50,0	43,0	29,5	32,0	30,2	16,6	35,0
2004 = 100							
AB	178,0	126,1	119,3	125,6	114,8	100,9	118,3
CD	126,8	116,4	113,1	126,1	113,3	101,4	115,4
EF	118,6	116,7	107,7	124,6	102,1	95,5	111,9
Ogółem Total	125,6	118,5	112,6	126,5	110,6	100,6	116,3
Średnioroczne tempo przyrostu (%) – Average annual growth rate (%)							
AB	7,5	2,6	2,2	3,1	1,8	0,1	2,0
CD	3,0	1,9	1,7	2,8	1,5	0,1	1,8
EF	2,3	1,7	0,9	3,0	0,1	-0,6	1,3
Ogółem Total	3,0	2,0	1,6	2,8	1,1	0,0	1,7

Oznaczenia: jak w tabeli 1.

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Abbreviations: as in Table 1.

Source: own calculations based on FADN data.

– różnica między gospodarstwami małymi i dużymi była czterokrotna (10,8 ha w stosunku do 40 ha), względem analogicznej siedmiokrotnej różnicy dla całej zbiorowości (13,6 ha w stosunku do 94 ha).

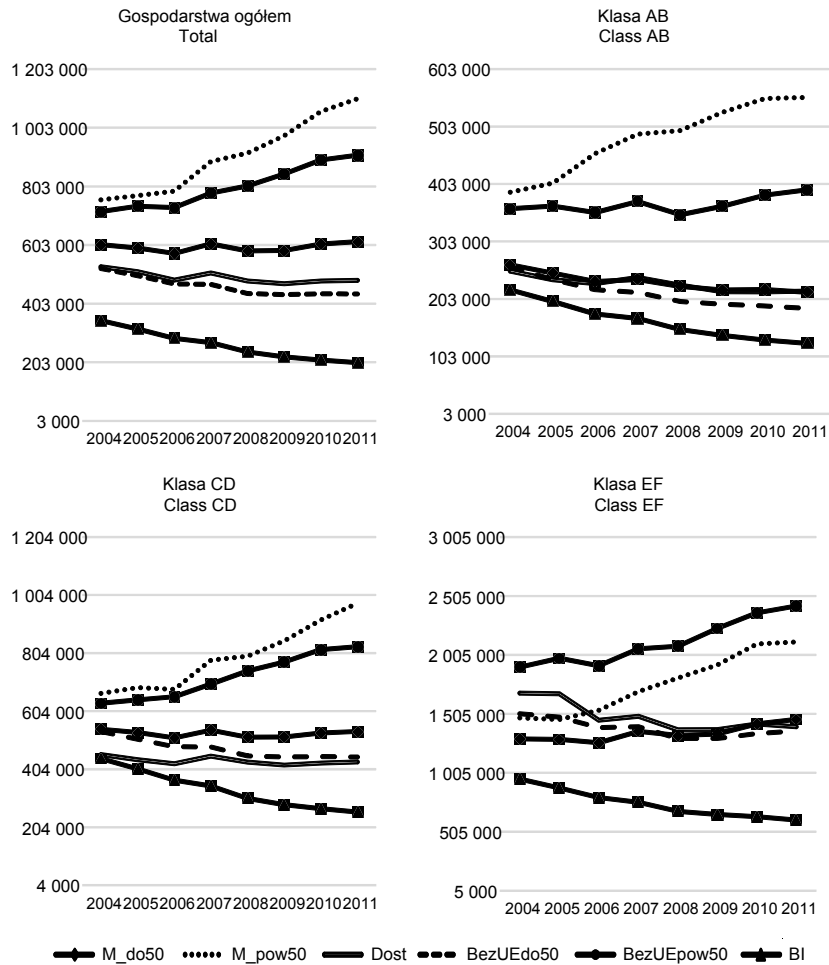
W przypadku fizycznej wielkości gospodarstwa w ocenie skali i kierunków przemian strukturalnych poszczególnych typów ważne jest też to, że w poszczególnych klasach wielkości ekonomicznej największą średnią powierzchnię posiadały podmioty dokonujące kompleksowych inwestycji, przekraczających 50% wartości aktywów (typy M_pow50 i BezUE_pow50). W tych gospodarstwach największa była też skala przyrostu powierzchni UR (tab. 2). Charakterystyczny jest fakt, że około 25-procentowy wzrost powierzchni zanotowały gospodarstwa korzystające z funduszy UE oraz finansujące inwestycje wyłącznie ze środków własnych. Oznacza to, że zarówno z wykorzystaniem środków polityki rolnej, jak i bez wsparcia, gospodarstwa rolne dążą do zbilansowania relacji kapitału do ziemi. Analizując zagadnienia związane ze zmianami powierzchni użytków rolnych w kontekście korzystania ze wsparcia UE należy też zwrócić uwagę na to, iż nabycie gruntów nie stanowiło w przypadku większości programów wsparcia kosztów kwalifikowalnych (z funduszy modernizacyjnych WPR nie można było finansować zakupu ziemi). Zatem powiększenie areалу, w dążeniu do utrzymania relacji kapitału i ziemi, zostało dokonane poprzez dodzierżawienie gruntów³ lub ich nabycie ze środków innych niż unijne. Takie podejście jest zrozumiałe chociażby z tego względu, że większość inwestycji rolniczych jest uzasadniona dopiero wówczas, gdy są one skorelowane z odpowiednio dużą powierzchnią. Dotyczy to bezpośrednio przedsięwzięć polegających na nabyciu sprzętu polowego, a pośrednio także inwestycji w budynki inwentarskie, które zazwyczaj służą bezpośrednio zwiększeniu wielkości stada, a więc muszą być powiązane organicznie z posiadaniem wystarczająco dużej powierzchni paszowej.

W porównaniu z gospodarstwami prowadzącymi kompleksowe inwestycje, relatywnie mniejszą powierzchnię miały podmioty wykonujące inwestycje o wartości nie przekraczającej 50% aktywów (M_do50, Dost i BezUE_do50). W szczególności odnosi się to do gospodarstw wykonujących wyłącznie przedsięwzięcia dostosowawcze (typ Dost), co jest zgodne z założeniami tego typu projektów, które miały na celu (patrzac z mikroekonomicznego punktu widzenia) umożliwić kontynuację produkcji zwierzęcej, poprzez spełnienie odpowiednich norm prawnych [Czubak i Sadowski 2010, Sadowski i Girzycka 2011, Sadowski i Girzycka 2012].

Wyniki wzajemnych relacji pomiędzy wielkością posiadanego potencjału produkcyjnego mierzonego arealem UR a decyzjami strategicznymi zostały potwierdzone w analizie stanu i dynamiki majątku, liczonego jako wartość aktywów pomniejszona o wartość ziemi⁴. Przede wszystkim, największe wartości w bazowym 2004 roku miały gospodarstwa wykonujące kompleksowe inwestycje, a najmniejsze – podmioty niewykonujące ich o ogóle (rys. 2). Dotyczy to zarówno gospodarstw ogółem w wyodrębnionym

³ Stosowanie dopłat bezpośrednich spowodowało zmniejszenie podaży ziemi rolnej, stąd częstokroć jedyną możliwością zwiększenia powierzchni użytkowanej była dzierżawa. Szczególnie duży udział gruntów dzierżawionych da się zauważyć w typach wykonujących najbardziej kompleksowe inwestycje, na co wskazują dodatkowe analizy materiału badawczego.

⁴ W niniejszym opracowaniu wielkość majątku jest liczona jako wartość aktywów pomniejszona o wartość ziemi. Podejście takie było uzasadnione zmianą metodyki liczenia wartości ziemi w systemie PL FADN. Do 2009 roku była ona ustalana zaliczeniowo, na podstawie ceny żyta przyjmowanej do obliczania podatku rolnego. Od 2010 roku, z kolei, jest liczona według cen rynkowych. Spowodowało to znaczne nominalne różnice wartości ziemi w latach 2004-2009 i 2010-2011, dlatego, aby zachować poprawność merytoryczną analizy, wartość ziemi została pominięta w kalkulacji wielkości majątku.

Rys. 2. Wartość aktywów ogółem (bez wartości ziemi) w zł/gosp. w badanych gospodarstwach w latach 2004-2011 (ceny stałe z 2011 roku). Oznaczenia: jak w tabeli 1

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Fig. 2. Value of the total assets (excluding land value) in PLN/ha in the analysed farms in 2004-2011 (stable prices of 2011). Abbreviations: as in Table 1
Source: own calculations based on FADN data.

typie, jak i wszystkich klas wielkości ekonomicznej. Wartość aktywów gospodarstw nieinwestujących (BI) z grupy największych pod względem wielkości ekonomicznej (EF) była w 2004 roku ponad dwukrotnie większa niż podmiotów korzystających z funduszy UE (z typu M_pow50) w klasie gospodarstw najmniejszych (AB), lecz na skutek skrajnie odmiennej aktywności inwestycyjnej wartość tych pierwszych mocno spadła, a inwestujących wzrosła do tego stopnia, że w docelowym 2011 roku była już porównywalna (wzrosła o ponad 40% – tab. 3).

Tabela 3. Wartość aktywów ogółem (bez wartości ziemi) w badanych gospodarstwach (ceny stałe z 2011 roku)

Table 3. Value of the total assets (excluding land value) in PLN/ha in the analysed farms in 2004-2011 (stable prices of 2011)

Klasa wielkości ekonomicznej Economic size	Typy według inwestowania, korzystania z funduszy UE i kompleksowości inwestycji Types according to investment, the use of EU funds and the complexity of investment						Razem Total
	korzystanie z działań: Modernizacja i dostosowanie do standardów UE utilization of measure: Modernisation of agricultural holdings		korzystanie wyłącznie z działań: Dostosowanie do standardów UE using measures: Meeting the UE standards Dost	inwestycje wykonane bez korzystania z funduszy UE investments without use of EU funds		brak inwestycji lub inwestycje o wartości poniżej 3500 zł no investment or investment lower than 3500 PLN BI	
	> 50% M_pow50	< 50% M_do50		> 50% BezUE_pow50	< 50% BezUE_do50		
2011 (ha/gosp. – ha/farm)							
AB	553,6	214,7	217,0	393,0	186,8	126,0	202,6
CD	976,2	533,9	429,4	826,3	445,9	256,9	513,2
EF	2 114,8	1 459,3	1 396,6	2 420,7	1 359,8	605,6	1 522,9
Ogółem Total	1 101,9	614,5	482,1	908,7	436,1	201,5	541,5
2004 = 100							
AB	142,4	81,7	86,2	109,1	72,4	57,6	78,4
CD	146,7	98,5	94,5	130,9	83,6	58,3	96,2
EF	143,8	112,9	83,1	127,3	90,3	63,6	109,0
Ogółem Total	145,5	101,8	91,2	126,7	83,4	58,4	97,5
Średnioroczne tempo przyrostu (%) – Average annual growth rate (%)							
AB	4,9	-2,7	-2,1	0,5	-4,4	-6,6	-3,3
CD	3,9	-0,6	-1,1	3,0	-2,6	-6,3	-1,0
EF	4,0	0,8	-2,8	2,4	-1,9	-5,6	0,4
Ogółem Total	4,0	-0,3	-1,5	2,5	-2,7	-6,4	-0,9

Oznaczenia: jak w tabeli 1.

Źródło: obliczenia własne na podstawie danych FADN.

Abbreviations: as in Table 1.

Source: own calculations based on FADN data.

Zmiany wielkości majątku w poszczególnych badanych grupach gospodarstw wskazują, że tylko podmioty wykonujące kompleksowe inwestycje były w stanie zwiększyć wielkość aktywów. W większym stopniu dotyczyło to korzystających z funduszy UE (typ M_pow50), które zwiększyły wartość aktywów o 45%, do wartości przekraczającej średnio 1,1 mln zł. Ze względów zrozumiałych, największy spadek został odnotowany wśród gospodarstw nieinwestujących. Charakterystyczne jest natomiast to, że gospodarstwom dokonującym wyłącznie inwestycji dostosowawczych (typ D) oraz wykonującym modernizację o niskiej kompleksowości (M_do50 oraz BezUE_do50) nie udało się w badanym czasie utrzymać aktywów chociażby na poziomie roku bazowego. Jedyny wyjątek w tym zakresie stanowią największe ekonomicznie gospodarstwa należące do typu M_do50. Równie ważne w analizie zmian majątkowych jest także to, że w każdej klasie wielkości ekonomicznej podmioty największe podejmowały najbardziej kompleksowe inwestycje. Doprowadziło do znacznego zwiększenia się dysproporcji majątkowych między gospodarstwami w wyznaczonych typach. W przypadku gospodarstw ogółem, różnica wartości aktywów pomiędzy typami BI oraz M_pow50 wynosiła niecałe 416 tys. zł, a w 2011 roku już ponad 900 tys. Taki stan rzeczy każe zadać pytanie o wzajemne zależności pomiędzy wielkością bazowego potencjału produkcyjnego a podejmowaniem określonych decyzji strategicznych. Zarówno w odniesieniu do arealu (rys. 1), jak i wartości aktywów (rys. 2), linie dla poszczególnych klas typologicznych rzadko ulegają przecięciu, co oznacza, że początkowa gradacja w zakresie wielkości potencjału produkcyjnego została zasadniczo zachowana w całym badanym okresie, a odmienne decyzje przyczyniły się ostatecznie do wzrostu dysproporcji w docelowym 2011 roku, co jest bardziej zauważalne odnośnie wielkości aktywów niż powierzchni gospodarstw. To z kolei wskazywałoby na dominujące znaczenie pierwotnej wielkości potencjału w możliwościach jego pomnażania. W związku z tym należy zastanowić się, dlaczego kierujący podmiotami o odmiennej wielkości podejmowali różne decyzje strategiczne, lub wykazywali się w tej materii biernością. Pomimo tego, że na podstawie wyłącznie danych pochodzących z rachunkowości rolniczej pełna odpowiedź na tak postawione pytanie nie jest możliwa, to uzyskane wyniki pozwalają na postawienie hipotezy, że początkowa, względna wielkość potencjału produkcyjnego, rozpatrywana w odniesieniu do podmiotów podobnych (tu określonych poprzez przynależność do klas wielkości ekonomicznej), staje się swoistym wyznacznikiem określającym przyszłe szanse rozwojowe i przekładającym się na podjęcie odpowiednich decyzji strategicznych. Takie podejście wyjaśniałoby, dlaczego nawet wśród podmiotów największych ekonomicznie (klasa EF) znajdują się też takie, które nie dokonały inwestycji i dlatego wielkość ich potencjału produkcyjnego jest względnie najmniejsza. Trzeba jednak zauważyć, że gospodarstw takich jest najmniej, bo tylko 16, co stanowi niecałe 3% populacji klasy EF (tab. 1).

WNIOSKI

Spodziewanym rezultatem akcesji Polski do Unii Europejskiej i przejęcia zasad Wspólnej Polityki Rolnej było przyspieszenie przemian strukturalnych w rolnictwie. Czynnikiem decydującym o przekształcaniach strukturalnych były działania inwestycyjne. Podejmowanie inwestycji modernizujących skutkowało powstaniem grupy go-

spodarstw największych i dynamicznie rozwijających się. Fundusze WPR wspierające modernizację gospodarstw rolnych przyspieszają proces zmiany w sytuacji majątkowej w gospodarstwach rolnych w Polsce, prowadząc jednocześnie do coraz większej polaryzacji. Beneficjentów wsparcia wyróżniało wyraźnie szybsze tempo wzrostu wartości aktywów (bez wliczania wartości ziemi), niż w gospodarstwach, które finansowały inwestycje ze środków własnych i obcych zwrotnych (kredyty, pożyczki). Gospodarstwa korzystające z funduszy UE zwiększyły stan aktywów o 45%, do wartości przekraczającej średnio 1,1 mln zł. Jednak w przypadku obu grup gospodarstw (beneficjentów i niekorzystających z funduszy UE wykonujących kompleksowe inwestycje) istotne było to, że wzrostowi aktywów towarzyszyło powiększanie (średnio nawet o 25%) powierzchni UR. Dzięki temu nie została zachwiana równowaga struktury majątku, tak ważna w specyfice produkcji rolnej.

W diametralnie odmiennej sytuacji znalazły się gospodarstwa nieinwestujące w ogóle. Te podmioty, które nie wykonywały inwestycji ani z funduszy własnych, ani z pomocą środków polityki rolnej, były zdolne jedynie do zachowania powierzchni, jaką posiadały, ale wartość aktywów spadała o połowę, i to w okresie zaledwie ośmiu analizowanych lat. Tak więc fundusze wsparcia modernizacji gospodarstw rolnych stały się narzędziem akceleracji przemian strukturalnych w rolnictwie polskim.

LITERATURA

- Babuchowska K., Marks-Bielska R., 2012. Unowocześnianie gospodarstw rolnych z województwa warmińsko-mazurskiego w ramach PROW 2007-2013. Zesz. Nauk. SGGW. Polit. Eur. Finans. Mark. 8/57, 36-46.
- Babuchowska K., Marks-Bielska R., 2011. Realizacja działania PROW 2007-2013 „Modernizacja gospodarstw rolnych” w województwie lubelskim. Zesz. Nauk. SGGW. Probl. Roln. Świat. 11 (26), 14, 7-16.
- Czubak W., Sadowski A., 2010. Czynniki determinujące wykorzystanie środków UE w ramach działania PROW „Dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów Unii Europejskiej”. Pr. Nauk. UE Wroc. Ekon. 113, 151-161.
- Goraj L., Mańko S. Sass R., Wyszowska Z., 2004. Rachunkowość rolnicza. Wyd. Difin, Warszawa.
- Kisiel R., Dołęgowska D., Marozas J., 2012. Kierunki wykorzystania płatności bezpośrednich w woj. podkarpackim. W: Nierówności społeczne a wzrost gospodarczy. Wpływ funduszy unijnych na działalność gospodarczą. Red. M.G. Woźniak, R. Fedan. Uniwersytet Rzeszowski 27, 252-267.
- Różański J., 1998. Inwestycje rzeczowe w procesach rozwojowych przedsiębiorstw. Wyd. Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Sadowski A., Girzycka W., 2011. Rolnicze inwestycje modernizacyjne i dostosowujące do standardów UE, finansowane ze środków unijnych. Zesz. Nauk. SGGW. Polit. Eur. Finans. Mark. 6 (55), 122-128.
- Sadowski A., Girzycka W., 2012. Charakterystyka gospodarstw korzystających ze wsparcia inwestycji modernizacyjnych i dostosowawczych na tle innych form pomocy Unii Europejskiej. J. Agribus. Rural Dev. 1 (23), 123-133.
- www.fadn.pl.

IMPACT OF THE EU FUNDS SUPPORTING FARM MODERNISATION ON THE CHANGES OF THE ASSETS IN POLISH FARMS

Summary. The paper focuses on the analysis of the changes in the production potential of Polish farms after implementing CAP mechanisms (2004-2011). Two criteria were used to share the farms: investment activity and economic size. Only those farms were selected, which continuously conducted the agricultural accounting FADN system in 2004-2011. Based on the analysis it was found that in the base period, farms making the most complex investments (supported by EU funds or financed on the basis of own financial resources), had greater production potential – in the matter of area and volume of assets. The investment activities contributed to the increase in disparities between groups of farms. Especially the non-investment farms were able to preserve the area of agricultural land, but the value of their assets was significantly reduced.

Key words: agricultural investments, modernisation of agricultural holdings, Common Agricultural Policy

Zaakceptowano do druku – Accepted for print: 2.06.2014

Do cytowania – For citation: Czubak W., Sadowski A., 2014. Wpływ modernizacji wspieranych funduszami UE na zmiany sytuacji majątkowej w gospodarstwach rolnych w Polsce. J. Agribus. Rural Dev. 2(32), 45-57.